

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם יצחק חן, תל-קציר
תאריך: 5.5.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: יצחק, ספר בבקשה בשלב הראשון על החיים בסוריה. איפה המשפחה חיה, ממה התפרנסה. לאחר מכן נדבר על השתלשלות הרעיון להגיע ארצה.

יצחק חן: אני נולדתי בסוריה להורים שאמא שלי היתה דמשקאית ואבא שלי חלבי. הם התחתנו ב-31' בדמשק.

ש: מה שם המשפחה המקורי?

ת: שם המשפחה המקורי של אבא זה חנונו ושם המשפחה של אמא היה אינדיבו. זאת היתה משפחה שרשית בדמשק.

ש: הרב אינדיבו.

ת: הרב אינדיבו. ב-34', 35', המשפחה של אבי מחלב, כולם חוץ מאבי, היגרה לארגנטינה. אבי חי בדמשק.

ש: במה עסק?

ת: עסק במסחר קמעונאי וסיטונאי של בדים. היום כשאני משחזר, לא הייתי אומר שבהצלחה רבה. תמיד הוא נעזר בחותנו, אבא של אמא, שהיה בעל השפעה בשכונה והיה בעל אמצעים, עד כמה שאפשר היום להגיד על יהדות דמשק בעלת אמצעים. יהדות דמשק לא היתה בעלת אמצעים רבים. בסוריה החלבים היו בעלי האמצעים.

ש: באיזה שכונה חייתם?

ת: חיינו בשכונה בדמשק, חארת אל-יהוד. לא היה לנו בית משלנו. רוב השנים לפי מה שאני יודע גרנו בשכירות, אצל משפחות.

ש: מתי נולדת?

ת: יוני 1933. נולדתי פג אני חושב. אז לא היו ...

ש: לא רואים עליך.

ת: לא רואים, לא. זאת היתה ההתעסקות של אבי. אני למדתי בהתחלה בגן, ובבית הספר "אליאנס", חוץ משנה אחת שלאבא שלי היתה אכזבה כלכלית בשנת '43, '44 בגלל המלחמה

ש: כשהבריטים היו בסוריה.

ת: לאו דוקא הבריטים. הוא עשה את המסחר בלבנון. בזמן המלחמה היתה לו הצלחה, חוץ משנה אחת, שהלכתי ללמוד באיזה מיסיון או בית ספר נוצרי שנחשב יוקרתי ובעל אמצעים יותר טובים. להגיד שהרגשתי שם טוב? לא. גם הלימודים היו לי קשים מחוץ למסגרת ... לא הצלחנו, לא אני ולא אחותי, להשתלב. ... כעבור שנה עברנו בחזרה לבית הספר ואז אני למדתי יחד עם איני באותה כיתה.

ש: עם איני עבאדי מדגניה?

ת: מדגניה.

ש: באותה כיתה?

ת: אותה כיתה בבית הספר בדמשק, היינו ...

ש: באליאנס?

ת: כן. הייתי גם בא אליו. הבית שלו, אבא שלו היה המוכתאר של השכונה הזאת. היה להם ... גבוה.

ש: בית גבוה?

ת: לא, האבא היה גבוה. מי שירש את הסבא זה היה הבן של איני, היה גבוה. איני הוא לא גבוה, הוא נמוך.

ש: כן, אני ...

ת: הנושא של העלייה התחיל למעשה ב-44! בכלל, היתה כל הזמן המודעות של מה שקורה בארץ. אל"ף, היה לי דודה מצד אמא בארץ. מדי פעם גם הסבא שלי היה נוסע וגם היא היתה באה תמיד לבקר.

ש: אתה ביקרת כאן?

ת: לא. אני לא. אבל היתה מודעות למה שקורה בארץ. בעיקר היתה מודעות דרך, בערך ב-44, גם ב-43, היו שני מדריכים שלימדו ערבית, אבל למעשה היום אנחנו יודעים שהם פעלו גם בנושא של העלייה וגם בנושא של המוסד. אחת קראו לה רבקה ולמורה קראו אמנון, היה ישראלי ... דרכו לאט לאט. היו גם פעולות של החלוץ, של מכב"י. פעולות במועדונים האלה. היתה פעילות.

ש: שאתה השתלבת בה?

ת: אני בתור ילד. הייתי בן עשר. אני לא הייתי ... רציתי להשתלב. לא תמיד שילבו אותי. רציתי להשתלב. ... היינו גם מודעים, אז אם אתה זוכר ב-43, כל הפעולה של הלח"י בקהיר, אליהו חכים ו[אליהו] בית-צורי שתפסו אותם ואחר כך תלו אותם, אם אתה זוכר את הסיפור. הם הרגו את הלורד מוין בקהיר.

ש: ואתם ידעתם? הייתם מודעים לזה?

ת: ... תבין, היינו עם כל המודעות הזאת של הלח"י, של המחתרת וכל זה. ב-43 היתה פעולה שלקחו נערים ונערות בערך בגיל 14 והביאו אותם לשפייה. שם היה מוסד לעולים. אתה יודע מה זה שפייה? ליד זכרון.

ש: כן.

ת: שתי דודות ושתי בנות דודות שלי היו במסגרת הזאת.

ש: אתה יודע את השמות שלהן אולי?

ת: בטח. אני יכול לתת לך גם אולי, אין לי את הכתובת, אבל הן חיות פה.

ש: פה במשק?

ת: לא, לא. בארץ. דודות שלי עוד חיות. אני יכול למצוא את הטלפון, אין לי בעיה.

ש: מה השמות שלהן?

ת: אחת מרים ואחת עדינה נדיב. עדינה היתה הרבה שנים פעילה בשכונת התקווה.

ש: מה השם המקורי שלה?

ת: אמרתי לך, אינדיבו. כהן-אינדיבו, כי הם ממשפחת כהנים.

ש: אז אני מבין שהגיעו לשפייה?

ת: הן הגיעו והתחנכו בשפייה.

ש: במסגרת עליה של ... ?

ת: במסגרת שלקחו, הביאו עליה מדמשק ומעוד מקומות, הביאו אותם לארץ. הן התחנכו פה.

ש: מי עוד? ציינת שתי דודות ועוד?

ת: ועוד שתי בנות דודות. לאחת קוראים לאה שלוח, ואחת מרים ...

ש: השם המקורי שלה?

ת: לא. המקורי שלה זה חסון.

ש: של שתיהן?

ת: שתיהן המקורי זה חסון. על [משפחת] חסון אני יכול לתת לך שמות רבים אחד היה מנכ"ל משרד

התחבורה, אליהו קראו לו. אחד היה, שניהם, כל המשפחה הזאת ...

ש: כמה בנים ובנות היו אז ב-43' בשפייה?

ת: אני לא יכול לענות לך.

ש: אתה זוכר איזו קבוצת נוער זו היתה?

ת: לא. אני יודע שהן עלו אז לסיפור הזה. או בסוף 43' או תחילת 44'. זאת היה קבוצה ...

ש: אתה יודע כמה זמן הם היו שם?

ת: אני חושב שהם היו כמעט עד 47' או 46'. משהו כזה.

ש: זאת אומרת כמה שנים.

ת: כן. הם היו כמה שנים.

ש: אתה שמעת על הענין הזה שהיה?

ת: כן ... את כל העסק הזה. אחר כך ב-45', לקראת סוף המלחמה, בערך חודשיים לפני סוף המלחמה,

היתה פה הפעולה ... של הדמשקאים תושבי הארץ, של אליהו כהן מחולתה, ושל מנחם לוזיה מאפיקים

וגם אליהו שורבה מחולתה. עשו את הפעולה שלחצו להעלות את יהדות סוריה. בעיקר להעלות את הנוער

והילדים לקראת סוף המלחמה לפני שהסורים, התחילו שם מהומות של העצמאות של סוריה. נמלטנו

בתחילת 46'.

ש: אך הם לחצו?

ת: הם לחצו במוסדות פה, בעיקר בעליית הנוער של הנרייטה סאלד, שתסכים לקלוט את כל המאסה הזאת

ולתקצב אותה.

ש: במסגרת עלית הנוער?

ת: במסגרת עלית הנוער. אז גם החבר'ה מהבריגדה שעבדו בסוריה לקראת סוף המלחמה ... האנגלים, הם

נרתמו לענין הזה. יש את כל הסיפורים של ברכה חבס שעבדה איתם שקראת, "בנתיבים נעלמים" של זה

מנהלל.

ש: אבידב.

ת: אבידב. יש שם את כל הסיפורים. אז היתה בבת אחת, מה אני אגיד לך, תוך חצי שנה התרוקן בית הספר. זו בכל זאת היתה קהילה של 30 אלף ... וילדים. ממש התרוקן בית ספר. לאט לאט אתה הרגשת שהכיתות מתרוקנות.

ש: באיזה שלב אתה נכנסת?

ת: אני ... כשהיתה כבר הרשמה. באפריל '45' ההורים רשמו אותנו.

ש: זה מענין מה שאתה אומר עכשיו. אתה אומר שהיתה הרשמה. כלומר זה הפך להיות משהו המוני, זה היה גדול.

ת: כן, כן. ידעו, וזה היה סודי.

ש: חצי-מחותרת.

ת: זה היה מחותרת אבל ידעו.

ש: אז אתה אומר שהיתה הרשמה. מה זאת אומרת? באו אל ההורים ואמרו להם – בואו נרשום את יצחק.

ת: או שבאו או שההורים שלי הלכו.

ש: יזמו.

ת: אז כבר התחיל להיות גם אצל ההורים שלי, אצל אבא שלי, מצב כלכלי קשה. הוא גם, וזה חשוב, לפני שנרשם, אבא שלי בגלל המצב הכלכלי הקשה עלה ארצה ב-44' ועבד פה בארץ. לפני זה הוא עבד בתור נותן שירותים. ב-44' או ב-43', "סולל בונה" בנתה במחנות בסביבות קוניטרה. אבא שלי עבד איתם. שירת אותם, נתן להם שירותים שונים, היה איתם. אני זוכר כי אני הייתי, יצאתי פעם אחת לקוניטרה ואז אני זוכר שאחרי שכבשו את קוניטרה ... אני יודע? ...

ש: ב-67' אתה מתכוון?

ת: 44'. ב-67' כשבאתי לא

ש: לא זיהית [את המקום]. הוא מכר להם דברים?

ת: לא מכר להם. הוא היה עובד שלהם. היה להם משרד בדמשק והוא עבד איתם במחנות איפה שהם בנו, איפה שהם עבדו.

ש: אתה אומר שהוא עלה ארצה ב-44'.

ת: עלה. לפני זה עבד אצלם ואחר כך הוא עלה ארצה.

ש: עלה ממש או שבא לבקר?

ת: לבד. לא, בא לבדוק, בא לעבוד.

ש: מה הוא עשה בארץ באמת?

ת: הוא עבד בבנין ובכל מיני עבודות.

ש: איפה? בתל אביב?

ת: תל אביב, כן. אחר כך הוא חזר בחזרה. הוא היה תקופה גם כן של פחות משנה. חצי שנה. הוא כבר קיבל תעודת זהות ישראלית. לא סרטיפיקט. קיבל תעודת זהות ..., זה הכל, ככה שבפעם הבאה שהוא

עלה לא היתה לו בעיה

ש: כי הוא היה כבר ארצישראלי.

ת: לא היתה לו בעיה נניח במעבר הגבול השני ... חפשי כי היתה לו כבר תעודת זהות.

ש: כן.

ת: אז רשמו אותנו וכל יום יצאו שתיים, שלוש קבוצות. כל קבוצה בערך שלושים ילדים. אני במקרה, ביום שני עליתי ובמקרה אני הסתובבתי סביב, ידעתי איפה אוספים את הילדים. הלכתי לראות וכל זה. הם וידאו שיש להם מקום ולקחו אותי. בלי להגיד להורים, בלי שום דבר.

ש: ולא היה לצידיך שום ציוד?

ת: כלום. שום דבר.

ש: רק הבגדים שעליך.

ת: בגדים, סנדלים, מכנסיים קצרים.

ש: אתה זוכר את התאריך?

ת: את התאריך בדיוק בדיוק? זה היה ב-45', באפריל, סוף אפריל. עכשיו אתה דרך אגב כן יכול לדעת. אצל הבן של מנחם

ש: כן, זה בסדר, יש לי כבר את כל הארכיון.

ת: יש לו את כל הארכיון עם כל שם ושם.

ש: גם השם שלך.

ת: גם שלי ... אז אני הצטרפתי. אמרתי – מה עם ההורים? אמרו – נודיע להורים. ואז אני ידעתי שההורים שלי [מיודעים]. [הם] ראו שהגיע הערב ואני לא חזרתי, הלכו לדודה, היו לי הרבה דודות, וסבא וסבתא. סבא לא היה כבר. לסבתא. לא [הייתי] שם. ב-11, כשכבר הגענו ... אז באו והודיעו להם שאני כבר בארץ.

ש: מה זאת אומרת? כל כך מהר עשיתם את זה?

ת: כן.

ש: עליתם על משאיות?

ת: לא. זה היה ככה – אספו אותנו בדמשק, במקום הזה שאמרתי לך, בשכונה. הזמינו עגלות. הם עשו שם [מקום] ל"ערביאט". עגלות ...

ש: כרכרות כאלה.

ת: כן. מה שבנהריה אתה רואה.

ש: כן, כרכרות.

ת: כן. שמונה ילדים בכרכרה כזאת. ... שלוש, ארבע כרכרות כאלה, ונסענו עם הכרכרות עד מה שנקרא שכונת "העיר החדשה".

ש: המזרחית?

ת: העיר החדשה. דמשק הישנה זה איפה שחארת אל-יהוד. והיתה שכונה מודרנית, העיר החדשה. נסענו לשם ואז אמרו לעגלונים – אתם תלכו ותחזרו אלינו בעוד שעתיים, אנחנו מטיילים פה, תבואו כעבור שעתיים. כמו שאנחנו יורדים ומתאספים, איזה חמש דקות בערך, הגיע קומנדקר צבאי ולקחו אותנו כמו

חבילות בפנים. שלושים ילד בקומנדקר. כיסו עם הברזנט, וקדימה. אני יודע היום איפה הורידו אותנו.
הורידו אותנו בצומת ואסט.

ש: איך אתה יודע את זה?

ת: אחרי '67 כשהגעתי ושיחזרתי איך הגעתי לדרדרה, מאז אני יודע שזה צומת ואסט. כי אמרו שזה ליד
קוניטרה וכל זה, אז אני שיחזרתי את זה וידעתי שזה צומת ואסט. גם לפי המרחק.

ש: דרך אגב, מה פתאום שיחזרת?

ת: כי עניין אותי לדעת איפה בדיוק, מאיפה אנחנו התחלנו ללכת.

ש: מיוזמתך רצית פשוט?

ת: כן.

ש: זה לא

ת: לא, ממש רציתי

ש: לבד?

ת: כן.

ש: מאה אחוז. אוקיי, אתם יורדים בצומת ואסט, ו-?

ת: צומת ואסט. היינו שלושים ילדים וילדות. אמרו לנו להיות בשקט וברגע שיעשו לנו סימן נתכופף
ונלך. הלכו איתנו שני מלווים בלבד ואמרו לנו שבמידה ויתפסו [אותנו], המלווים לא יהיו.

ש: אחד מקדימה ואחד מאסף?

ת: כן, משהו כזה. הלכנו יחד. היה קשה. כל הזמן חשבת אוטוטו. למעלה היה ירח והיה את ים החולה. אז
הם ראו שם ... כזה. היינו למעלה. מאוד ... ויפה ...

ש: אני מבין שירדתם ישר מצומת ואסט ברגל לדרדרה.

ת: כן, לדרדרה. כמה זה, הליכה של שעה וחצי, הגענו לדרדרה. בדרדרה היו חבר'ה מהפלמ"ח. נכנסנו
לדרדרה. תיכף פינו אותנו בסירות ועברנו את האגם לחולתה. בקיבוץ חולתה הכניסו אותנו לחדר האוכל.
היה על השולחנות ... לא ידעו שזה מרגרינה בכלל. חשבו שזה חמאה. אז לא ידעו.

ש: כן.

ת: אכלנו ונשכבנו על הספסלים בתוך חדר האוכל עד הבוקר. ברגע שהגענו הודיעו להורים. גם אלה
שההורים שלהם ידעו שהם ... וגם אלה שלא ידעו, הודיעו להורים שהילדים בארץ-ישראל.

ש: אם כן אני מבין שמישהו עשה רישום של מי שנמצא בקבוצה.

ת: ברור.

ש: זאת אומרת שרק כשיצאתם נערך ...

ת: כן, ועוד איך.

ש: איזה פרטים לקחו ממך, אתה זוכר?

ת: שם ושם המשפחה שלי ומאיזה בית אני ... וזהו. מזה הם ידעו.

ש: עשו רישום של כל הילדים.

ת: כן.

ש: כשהגעתם לחולתה, עברתם עוד איזה שהוא תהליך?

ת: כן. מחולתה עברנו למחרת בבוקר

ש: בחולתה לא החליפו לכם בגדים?

ת: לא, שום דבר. מחולתה בבוקר

ש: ישנתם על הספסלים?

ת: כן. בבוקר זה היה ... מוקדם בבוקר קראו לנו ועלינו על משאית פתוחה ונסענו לאיילת השחר. נסיעה

של איזה שעה. באיילת השחר היינו יום שלם. היו שם הרבה עולים. היה ריכוז, אני זוכר, סביב איזה נחל

או ואדי. לא זוכר ... איילת השחר.

ש: ליד הנחל? בחלק המזרחי של הקיבוץ?

ת: כן. שם חיכינו.

ש: היה פרדס?

ת: לא. פרדס היה במקום אחר. היה ביגור.

ש: באיילת השחר הייתם ...

ת: באיילת השחר היינו, אכלנו שם. ... בתשע בערב התחלנו ללכת ברגל גם כן איזה מרחק של שעתיים

בערך. היינו ילדים, לא ...

ש: באיילת השחר לא החליפו לכם בגדים או לקחו מכם משהו? רישום נוסף?

ת: שום דבר. שום רישום ושום דבר. הגענו עם כל הקבוצה ... וראינו שם משפחות עם ילדים. היה כבר

ריכוז שם.

ש: הם חיו באהלים?

ת: לא חיו ... היו גרים באהלים אבל אנחנו לא היינו באהל. אנחנו היינו בחוץ על ... בערב אנחנו הלכנו

ולמעשה עברנו את תחנת הגבול לפני ראש פנה. היתה שם תחנת גבול ... והיינו צריכים לעבור את התחנה

הזאת. אז הגענו לראש פנה. היה שם מחסן או בנין ... , אני לא זוכר, גדול גדול. שם העברנו את הלילה.

לפנות בוקר בחמש הגיעו אוטובוסים ולקחו אותנו למחנה עולים בקרית מוצקין. שם היינו באהלים. שם

באמת חילקו לנו בגדים ונעליים. וגם הקרובים, מי שהיה לו קרוב בחיפה בא לראות. העדה היתה די

מעורה.

ש: זאת אומרת היה כבר משהו שהיה ידוע מראש עד כדי כך שהקרובים מחיפה מיד באו לראות את

הילדים?

ת: כן. הודיעו.

ש: כמה זמן הייתם באותו מחנה בקרית מוצקין?

ת: בקרית מוצקין כבר התחילה הפעולה של מנחם וכל החבר'ה.

ש: אתה ראית את מנחם לוזיה נמצא שם?

ת: כן.

ש: מי עוד?

ת: בעיקר מנחם.

ש: מה הוא עשה שם?

ת: לא הלכתי אליו. למחרת אחותי הגיעה אז אני הייתי עם אחותי.

ש: אחותך הגיעה בקבוצה לילה אחריך?

ת: לילה אחריי.

ש: מה שם אחותך?

ת: שולה.

ש: זה היה מחנה עם אהלים? מה זה היה?

ת: מחנה גדול, כן. כל העולים. היו מפולין, היו מתימן, היו מהרבה ...

ש: מחנה עולים פשוט.

ת: מחנה עולים עם אהלים. שם היינו בערך שלושה, ארבעה ימים ואז חילקו אותנו.

ש: לפני החלוקה, איפה היה ממוקם מחנה העולים הזה? כשאתה עכשיו מנסה לשחזר.

ת: אני לא יודע.

ש: יותר קרוב לים? יותר קרוב ...

ת: כן, קרוב לים.

ש: ליד מחנה צבאי?

ת: לא זוכר. היום לשחזר איפה זה היה אני לא יודע. זה היה שם במפרץ הים.

ש: זאת אומרת ליד עכו?

ת: כן. היה שם והיה עוד מחנה עולים.

ש: משמר.. הים היא אפק בעצם. הפכה לאחר מכן להיות אפק.

ת: יכול להיות. איפה זה בדיוק אני לא יודע.

ש: בכל אופן גם שם זה היה ליד הים?

ת: כן. אני לא זוכר. ממש לא ...

ש: אבל אתה יודע שגם במפרץ הים היה מחנה עולים.

ת: כן.

ש: של יהודי סוריה או בכלל?

ת: בכלל. היה מחנה עולים.

ש: ובקרית מוצקין.

ת: כן. שם חילקו את הילדים.

ש: לקבוצות לפי גילאים?

ת: לפי גילאים. שלחו אותם לקיבוצים.

ש: רגע, אתה רץ קצת יותר מדי מהר. אני מבין שהייתם בקרית מוצקין כמה ימים, נכון?

ת: כן.

ש: כל הקבוצה שלך, אותה קבוצת ילדים שהעפלתם ביחד, חייתם במסגרת אחת באותם אהלים?

ת: לא. פשוט ביום שחילקו אותנו, קראו לנו ואמרו לנו – אתה הולך לפה, אתה הולך לפה.

ש: אני עדיין בשלב שלפני זה. עד שחילקו אתכם, איפה הייתם בקרית מוצקין? באהלים?

ת: באהלים.

ש: הייתם במסגרת אחת כל הזמן? מישהו פיקח עליכם, מישהו הדריך אתכם?

ת: לא היה פיקוח ... יכולת לעשות מה שרצית. יכולת אפילו לנסוע לך לבד לחיפה. אבל אף אחד, מה ילד

יודע? בקושי חיכה לזה

ש: מישהו הינחה אתכם שם? היה לכם מדריך או אחראי לקבוצה או משהו?

ת: לא. לא היה מדריך כזה. היה מישהו שאחראי, ברור. להגיד היום מי היה אחראי אני לא יכול, אבל היו

אחראים. לא, אני לא הרגשתי בוא נאמר, לא זוכר.

ש: זאת אומרת לא הרגשת שהיה מישהו שהשגיח עליכם?

ת: לא ידענו שיש מישהו. אבל מישהו כן פיקח, לא סתם.

ש: הבנתי. אתה אומר שחייתם באהלים שם. מיטות היו?

ת: כן. מיטות ומזרנים.

ש: מזרנים לכל אחד. שמיכות?

ת: כן.

ש: אמרת לי שחילקו לכם בגדים גם.

ת: בגדים, נעליים, מכנסיים, חולצה וכובע.

ש: מקלחות?

ת: היו מקלחות.

ש: בחוץ אני מבין.

ת: בחוץ, כן. היו מקלחות כלליות וגם מגבות. היה מסודר.

ש: איפה אכלתם אוכל?

ת: במחנה.

ש: היה חדר אוכל גדול?

ת: לא יודע אם היה חדר אוכל או חילקו אוכל, אני ממש לא זוכר.

ש: בשלב הזה שוב מישהו ערך לכם רישום או שאל ...

ת: ידעו מי נמצא במקום. חילקו אותנו כבר את החלוקה. בעיקר מנחם עם החבר'ה של עלית הנוער.

ש: אנשי סוכנות.

ת: כן, אנשי הסוכנות ואנשי הקיבוצים או המושבים. כולם נרתמו לעליה אז. גם מושבים וגם קיבוצים.

היום אני יודע שהקיבוץ המאוחד קלט קבוצות. חבר הקבוצות קלט בודדים להשלמת כיתות.

ש: מה היה קודם חבר הקבוצות?

ת: חבר הקבוצות. אתה לא מכיר את חבר הקבוצות?

ש: אוקיי, אמרת שפעם

ת: זה היה לפני איחוד הקבוצות והקיבוצים. היה חבר הקבוצות והקיבוץ המאוחד. אחר כך הקיבוץ

המאוחד התחלק לשניים ב-50, אם אתה זוכר.

ש: כן, הפירוד הגדול.

ת: כן, ב-51'.

ש: 52'. אז אתה אומר שהיתה מין חלוקה כזאת שהקיבוץ המאוחד לקח קבוצות שלמות של נוער ואתה אומר שחבר הקבוצות לקחו יותר בודדים להשלמת קבוצות במשק.

ת: איני הזה למשל ואחותו נקלטו בדגניה בתוך מסגרת כזאת. בתוך הקבוצה של בית הספר שלהם.

ש: למה דגניה? זה חבר הקבוצות?

ת: היו חבר הקבוצות. אותו דבר גניגר. גם לקחו להשלמת ...

ש: איך ... המושבים למשל?

ת: גם כן למשפחות. ברוב המושבים הם לא נקלטו טוב. היה קשה.

ש: נעמוד על הקשיים יותר מאוחר. אנחנו בשלב החלוקה. אמרת שהיה הקיבוץ המאוחד וחבר הקבוצות. מה עוד?

ת: מושבים. זה מה שאני זוכר. לא זוכר מוסדות שלקחו. אולי לשפייה, לא זוכר.

ש: אתה לא יודע.

ת: לא זוכר.

ש: היו מאפיינים מיוחדים לחלוקה? ילדים בגיל כזה לקחו ...?

ת: כן. ... ילדים. לא לפי ... אירגנו את הקבוצות לפי הגילאים.

ש: אתה זוכר איך היתה החלוקה? באו הנציגים של המשקים השונים ...

ת: היה לפני זה. לא "אני רוצה את זה, אני רוצה את זה".

ש: אז איך באמת היתה החלוקה?

ת: נניח ישב מנחם עם הנציגים וקבעו – מרים, עדינה, יצחק, משה – כל הקבוצה הזו הולכת למכמורת, כן? קראו לקבוצה הזאת והם הלכו למכמורת.

ש: לפי מה שאתה יודע, את הקבוצה הרכיבו לפי קירבה משפחתית או לפי בנים-בנות?

ת: לא. זה אחד הדברים ... שלא עשו קירבה משפחתית.

ש: אתה מוכן קצת [לפרט]?

ת: אם אני אקח את המקרה שלי עם אחותי, ההבדל בינינו שנה וחצי ובקבוצות ... היו הבדלים של שלוש שנים. את אחותי למשל בהתחלה שלחו לתל עדשים. היה לה קשה נורא. אחר כך העבירו אותה, במקום לצרף אותה אלי. הפרידו וזה לא היה טוב בשבילה.

ש: אתה ביקשת אז

ת: לא. ... ילד. אחותי כל הזמן אמרה שהיא רוצה להיות עם אח שלה.

ש: אז היה לך קשר איתה בקרית מוצקין, במחנה?

ת: בטח, היינו ביחד.

ש: הייתם ביחד כל הזמן?

ת: כן.

ש: והעובדה שהיא ביקשה להצטרף, אתה לא ... ביקשת? היית גדול ממנה.

ת: הייתי גדול בשנה וחצי. שנינו היינו בגיל 10, 11 ומשהו.

ש: לא דיברת עם מי שעשה את החלוקה הזאת שאתה רוצה להיות עם אחותך?

ת: לא. הם עשו את זה ואחר כך היו כל מיני השלמות ופירושים. לי היו אחרי זה חבלי קליטה וכל זה. אותי

למשל, אחרי שלושה ימים בקרית מוצקין אני הגעתי לקבוצה בעין חרוד.

ש: זה היה עדיין יחד.

ת: כן. זה היה בקיבוץ, לא רחוק מחדר האוכל ...

ש: כמה הייתם מילדי סוריה?

ת: היינו שלושים ומשהו ילדים. אני רוצה להגיד לך שהיום אני יכול להעריך את זה ולדעת מה הקיבוץ

עשה לדבר הזה, בהתחשב בתנאים שהיו אז עוד לפני גמר המלחמה. מה עשו הקיבוצים אז בשביל לקלוט

את העלייה הזאת. העמידו את מיטב המחנכים שלהם. לנו היו חמישה מדריכים.

ש: על קבוצה של שלושים?

ת: היו חמישה מדריכים. ארבעה מחוץ ל... .

ש: אתה מוכן לציין את השמות שלהם?

ת: שושנה גלר, יוחאי סבוראי, אני עד עכשיו ... רוחמה ... , שרה סבוראי.

ש: אשתו?

ת: לא. דודה שלו.

ש: כמה בנים ובנות הייתם פחות או יותר?

ת: בערך חצי-חצי.

ש: והגילאים?

ת: מגיל תשע עד 11 וחצי, 12. היינו יחד באותה כתה.

ש: הייתם כתה של ילדי סוריה? כולם יחד?

ת: כן. למדנו בבית הספר שלהם בבוקר.

ש: איזה בית ספר זה היה?

ת: בית הספר עין-חרוד. בית ספר משותף. הוא היה, אולי עד היום ישנו, מעל הבמה, אם אתה שמעת על

הבמה בעין חרוד. היתה במה משותפת של ... עין-חרוד. שם היו מופיעים כל המופעים. מעל המחלבה של

היום, מחלבת תל-יוסף. שם היה בית הספר. הלכנו לשם כל יום בבוקר. לא במסגרת חברת הנוער שלוש

שעות ביום, אלא ממש השתלבנו יחד עם הילדים.

ש: האחרים במשק.

ת: גם אכלנו בחדר האוכל של הילדים. אז לא היינו כאילו מחנה נפרד. אתה חושב היום, ובאמת המשק זה

משהו גדול. לא ידענו להעריך את זה אז. היום אתה יכול לדעת מה הם עשו לא ביקשו שום תמורה.

ש: בהקשר הזה, איפה הייתם? בצריפים?

ת: היו צריפים. כל הילדים, כולם גרו בצריפים.

ש: הבנים ביחד והבנות ביחד?

ת: בנים ובנות לחוד.

ש: בנים ובנות לחוד בשני צריפים נפרדים?

ת: כן.

ש: היו אמהות-בית?

ת: בטח. שושנה לא היתה עוזבת אותנו, ושרה. הם באמת עשו עבודה, לא יום ולא לילה.

ש: קיבלתם בגדים, נכון?

ת: כן.

ש: ממי זה היה?

ת: קיבלנו את זה מהקיבוץ. אם הקיבוץ קיבל את זה מעלית הנוער אני לא יודע, יכול להיות. נדמה לי

שהם קיבלו את זה מעלית הנוער. אבל הם גם נתנו משלהם.

ש: הגיעו אליכם מבקרים מבחוץ?

ת: כן.

ש: מי הגיע אליכם כדי לראות אם אתם בסדר ומה קורה איתכם?

ת: לא. גורמים שבדקו אותנו? לא.

ש: וחבריא מהעדה?

ת: תשמע, מנחם היה מבקר כמה פעמים. היה מבקר לראות איך הם מסתדרים, איך הם נקלטים. היו

מספרים לו על כל מיני בעיות. היו לו בעיות עם הילדים. בכל זאת, ללא הורים, ילדים קטנים, בייחוד אלה

בגיל תשע.

ש: מי עוד חוץ ממנחם?

ת: גם מנחם וגם עוד אנשים שהיו ... בקיבוץ. למשל היה גוף בקיבוץ ... לא יודע להגיד לך היום.

ש: אני מתכוון מהפעילים. קודם ציינת פעילים של יהודי סוריה. מנחם, אליהו ...

ת: כן, הם היו באים לראות.

ש: באיזו תדירות פחות או יותר?

ת: אני יודע שמנחם היה מגיע לפחות פעם בחודש, אם לא יותר.

ש: ציינת שהיו בעיות. אילו בעיות היו?

ת: בעיות קליטה. תשמע, ללא הורים, אוכל לא מוכר, מתגעגעים, פתאום רוצים לחזור להורים – נעבור

את הר הגלבוע ונגיע. אתה יודע, כל מיני שגעונות של ילדים.

ש: היו כאלה שברחו?

ת: לא, ברחו לא. אבל היו קשיי קליטה. קשיים נפשיים שלהם.

ש: איך הילדים האחרים בבית הספר התייחסו אליכם?

ת: יפה מאד. באמת לפי דעתי, אם היום אני משחזר

ש: חמישים שנה כמעט.

ת: כן. כשאני משחזר לפי דעתי הם עשו עבודה יפה מאוד. הילדים קיבלו אותנו מאוד יפה. עובדה שהם

שילבו אותנו בתוכם. גם בחדר האוכל, גם

ש: הייתם כיתה נפרדת אבל.

ת: ברור שהיינו כיתה נפרדת. אנחנו היינו מסגרת נפרדת בשביל ללמוד עברית. לקח לנו שלושה שבועות ו"שחינו" בעברית.

ש: אז בשלב הראשון לימדו אתכם בעיקר עברית?

ת: עברית וקצת דברים אחרים. התקרבו לילדים. עבדנו איתם, יצאנו איתם לעבודות ביחד.

ש: אחרי הלימודים גם יצאתם לעבודה שם?

ת: אחרי הלימודים היתה קצת עבודה. למשל בעין חרוד היה ... שלקחו את כל הילדים והיתה מכת עכברים בשדות. היום מפזרים את הרעל מהאוויר ...
ש: ריסוס מהאוויר.

ת: היום את הגרעינים אפילו מפזרים. אז היו מביאים את הגרעינים המורעלים, כל אחד בקבוצה ... והיה ... של מאה ילדים, כל בית הספר, שני מטר בין ילד לילד, הולכים, יש חור, שמים שני גרעינים. אחרי זה התחילו כבר להתחרות - מי שאוכל עשרה גרעינים מקבל בול משולש, מי שאוכל עשרים גרעינים מקבל סוכריה עם נייר, כל מיני. חלו איזה שלושים ילד.

ש: שלושים ילד חלו, הורעלו.

ת: ועד שעלו על זה, ממה זה. שלושים ילד חלו ככה ושניים היו ממש בסכנת נפשות.

ש: מה אתה אומר. כמה מהילדים הסורים חלו?

ת: שניים.

ש: ממש חולי?

ת: ממש. שכבו בחדרי חולים.

ש: אבל לא בבית חולים?

ת: לא, בחדרי חולים.

ש: תוך כמה ימים הם יצאו מזה?

ת: לא ימים. שבועיים.

ש: שבועיים ימים?

ת: כן. גם צמח להם שיער יפה, מתולתל. נשרו להם השערות. זה הביא, על העצבים זה השפיע להם.

ש: על מערכת העצבים.

ת: כן. עד שעלו על זה ומה לעשות. לפי דעתי הילדים, גם אחר כך אימצו אותנו משפחות.

ש: אחר כך ...

ת: תוך שבוע.

ש: תוך שבוע חילקו אתכם למשפחות מאמצות?

ת: חילקו למשפחות מאמצות. ישנו אצלם בהתחלה, עם הילדים. הילדים בעין חרוד ישנו בבתים של ההורים.

ש: גם בעין חרוד ישנו בבתים?

ת: כן. לא היו להם בתי ילדים. ... בתי ילדים לפעולה יומית, לא בתי ילדים לשינה בערב.

ש: אז חילקו אתכם וישנתם ממש אצל משפחות מאמצות?

- ת: כן. גם המשפחות וגם הילדים של אותם ההורים, בגילי או לא בגילי, התנהגו עד היום
- ש: אתם המשכתם ללמוד ...
- ת: [המשכנן] ללמוד. אני למשל אחרי שבועיים שהייתי בעין חרוד, שתי הדודות שלי, עדינה ומרים, שהיו כבר כאילו ותיקות בארץ
- ש: אבל הן היו בשפייה.
- ת: כן, הן באו לבקר אותי, לראות מה שלומי.
- ש: איך הן ידעו? זה מעניין.
- ת: ידעו שאני בארץ. ידעו שהאחרים בארץ. סיפרו להם. היה קשר מכתבים, זה לא
- ש: עבר מידע.
- ת: עבר. הן ידעו שמגיעים הן באו ואני זוכר לדוגמה שהן רצו לנסוע בשבת. הן באו ביום שישי בערב ... ובשבת בבוקר הן רצו לבקר את דודה שלי בטבריה. איך נוסעים לדודה בטבריה? עם רכבת העמק. אני בכיתי, לא רציתי שילכו, רציתי להצטרף אליהן. בסוף הן לקחו אותי. פעם ראשונה שנסעתי ברכבת העמק. נסיעה מעין חרוד עד צמח לקחה שלוש שעות.
- ש: מה אתה אומר. ומצמח הייתם צריכים ללכת
- ת: לא, מצמח היה טכסי לדודה בטבריה.
- ש: מי זו היתה הדודה בטבריה?
- ת: אחת האחיות שלהן. לי יש 11 דודים ודודות, מזה תשע דודות ושני דודים.
- ש: תרשה לי לחזור שניה לטבריה. אמרת לי שבטבריה היו לך קרובי משפחה.
- ת: היתה הדודה שלי.
- ש: מה השם שלה, אתה זוכר?
- ת: מזרחי ויקטוריה.
- ש: אני מבין אם כך שהיתה קהילה סורית ותיקה בטבריה?
- ת: לא בטבריה. דודה שלי היתה נשואה ... שידוכים לותיק בטבריה.
- ש: אתה לא יודע על קהילה סורית בטבריה בשנות הארבעים?
- ת: לא. הייתי אצל הדודה עד שתיים, שלוש, וחזרנו באותה דרך. במונית עד צמח ומצמח ברכבת.
- ש: באותו יום?
- ת: באותו יום. הן המשיכו לנסוע ואני ירדתי בעין חרוד והלכתי. הרכבת בעין חרוד היתה מעבר לכביש. בערך מאיפה שהיום תחנת הדלק, איזה חמישים מטר לכיוון הר הגלבוע, שם היתה תחנת הרכבת.
- ש: אוקיי.
- ת: אני הייתי בעין חרוד. אני יודע שכעבור ארבעה חודשים ההורים שלי הגיעו ארצה. עקב עליית הילדים התחילה עליית ההורים.
- ש: הם הגיעו גם כן ברגל באותו מסלול פחות או יותר?
- ת: כן, באותו מסלול הם הגיעו. אבא שלי לא היה צריך לעבור את כל המעבר השני כי היה לו סרטיפיקט.
- ש: תעודת זהות היתה לו.

ת: גם תעודת זהות. אמא שלי בכלל לא הלכה מפני שהיתה לה תינוקת, אז היה להם שיפור מסלול דרך דפנה, דרך לבנון. היה להם מסלול אחר. לא מכיר בדיוק, צריך לחקור ...
ש: פחות ללכת.

ת: בכלל לא ללכת. את אמא שלי והתינוקת הביאו ישר לדפנה. מדפנה היא גם נסעה וזהו. אני לא יודע איך הם סידרו את זה. על כל פנים

ש: ההורים שלך הגיעו הנה. דרך איפה הגיעו אבא?

ת: ההורים שלי הגיעו ואז הם באו לבקר אותי בעין חרוד. כמובן ... לא היה כמו שהיום עם סל קליטה. קיבלו משהו אבל לא היה סל קליטה ושיכונים.

ש: ... קיבלו ואיפה?

ת: אני יודע שההורים שלי גרו אחר כך בשכונת התקווה. הם שכרו בית – חדר עם שירותים. אבא שלי עבד בבנין. בהתחלה לא היתה עבודה, היה קצת כסף שהם הביאו והיו חיים קשים. אני ואחותי נשארנו בקיבוצים. היה לי עוד אח שהיה בן שבע כשהוא עלה, הגיע גם כן במסגרת קבוצות

ש: אחריו?

ת: יומיים או שלושה אחריי. הוא היה במושב.

ש: איזה מושב הוא היה?

ת: בית יוסף. זה היה מושב של עולי רומניה, לא כמו שהיום.

ש: רומניה?

ת: אז. בית יוסף חוץ אחרי מלחמת השחרור על ידי עולים אחרים.

ש: אז הוא היה על ידי עולי רומניה?

ת: כן.

ש: הוא היה שם ...

ת: הוא היה שם ולא, היה לו קשה מאוד. באמת, ילד בן שבע. היית נותן לילד שלך בן שבע לנסוע?

ש: טוב, היום

ת: אתה לא נותן לו לנסוע באוטובוס.

ש: לחצות את הרחוב. אז הוא היה שם תקופה קצרה אני מבין?

ת: היה תקופה ואחר כך הוא הצטרף להורים בשכונת התקווה.

ש: כן.

ת: ההורים הגיעו וברגע שההורים הגיעו חלק מהילדים עברו [להיות] עם ההורים. הוצאו מהמסגרת והמסגרת הצטמצמה מאוד.

ש: איפה הצטמצמה?

ת: במשק, בעין חרוד.

ש: אתה מדבר על הקבוצה כולה?

ת: כן. הצטמצמה.

ש: כמה ילדים עזבו פחות או יותר? חצי? שלושת-רבעי?

ת: משהו כזה. קצת יותר מחצי.

ש: הצטרפו להורים.

ת: הצטרפו להורים.

ש: זאת אומרת [הם] היו שם כמה חודשים אם כך.

ת: כן. כמה חודשים והצטרפו להורים. ... ראו שהצטמצם. הצטמצם במקום אחר. העבירו אותנו ... אני מדבר איתך על אחרי שנה ומשהו

ש: כשהיית בעין חרוד?

ת: כשהייתי בעין חרוד. עברתי את השבת השחורה בעין חרוד. קודם כל עברתי את התהלוכה של סיום מלחמת העולם השנייה.

ש: זה היה טכס חגיגי וגדול אני מתאר לעצמי.

ת: היתה תהלוכה ובמה ונאמו ודיברו. אחרי זה היה עוד, היה בסיס של פלמ"חניקים והם יצאו משם לפעולות ... חבר'ה, אז היינו ככה, משמועות, או שהיינו באים ... ועברנו את הנושא הזה של ... אנחנו ישבנו יחד. ליד עין חרוד עשו קבוצות קבוצות של אנשים. נשים, ילדים וילדים קטנים. אז הגיעו האנגלים, עלו לאזור עם טנקים. פחדתי ... אפילו לקחו אותי, היה איפה שהיום תחנת הדלק, הם עשו שם מכלאות של אנשים

ש: של חשודים.

ת: חשודים. סתם לקחו את כולם. אחר כך חלק שוחררו. זה היה הרבה, זה היה ארוך. שבעים אחוז מהגברים לקחו לרפיח וללטרון.

ש: אסרו אותם.

ת: כן. לקחו אותם לרפיח וללטרון. גם חפרו במשק, הפכו ארונות וחדרים. חיפשו את הנשק. את הנשק תפסו אז ביגור.

ש: כן.

ת: מה שרציתי לספר לך זה שבעליה לא הביאו אותנו ישר לקרית מוצקין. בהתחלה הביאו אותנו ליגור לאיזה יום אחד.

ש: ליגור? בשביל מה?

ת: לא יודע. היתה תחנה אחת ביגור ואחר כך עברנו לקרית מוצקין.

ש: ישנתם לילה אחד ביגור?

ת: כן.

ש: לצורך מה? אתה אפילו לא

ת: לא יודע. אפילו לא יודע. אתה שאלת אז על הפרדס, אני זוכר ששם היה פרדס.

ש: אז ביגור שיכנו אתכם בפרדס. זה לא היה מבנה או משהו?

ת: לא.

ש: סתם מתחת לעצים ישנתם?

ת: לא, לא סתם. לא ישנו מתחת. אני לא יכול אפילו ... אני זוכר – הגענו ליגור לכמה שעות. זו היתה כאילו חניית ביניים ביגור, לא ישנו ... ומשם עברנו לקרית מוצקין.

ש: עשו שם משהו ביגור? לצורך ...?

ת: אולי הם חשבו שנהיה ביגור. בסוף התברר שלא היה מקום.

ש: הבנתי. ואז לקרית מוצקין.

ת: כן ... הייתי שנה וחצי בעין חרוד. אפילו הנחתי תפילין, כי אנחנו נחשבנו אדוקים ...

ש: אתה הגעת בסך הכל מבית מסורתי, נכון?

ת: מסורתי. אבא שלי לא היה כזה. המשפחה של אבא שלי היו. בכלל כל השכונה היו מסורתיים פלוס ... אין דבר כזה שמישהו לא יבוא להתפלל בשבת, או לא יהיה מישהו כזה שלא יצום ביום כיפור או שלא יבוא להתפלל בראש השנה או דבר כזה.

ש: אז הניגוד הזה בין מה שהיה לך בבית ומה שהיה לך בקיבוץ, לא היה לך

ת: היו הרבה ימים קשים. ברור שהיה קשה. ... כשהיינו כבר בגיל בר-מצווה אז הזקנים של עין חרוד היו ... אותנו לבוא לעשות להם מניין.

ש: הם התפללו? היו ...

ת: כן, היה להם בית כנסת בעין חרוד.

ש: אתה בענין הדתי הרגשת חוסר?

ת: לא. זה דוקא לא. לא היה משהו.

ש: לא היה לכם מוזר למשל שבשבת עובדים פה?

ת: לא. זה בכלל לא. אני יודע שאצלי בבית הדליקו אש בשבת. אצל אבא שלי לא, אני יודע שאני הייתי כל שבת חייב להתיצב בבית כנסת של סבא שלי להתפלל.

ש: אוקיי. ספר על המעבר מעין חרוד ...

ת: בשלב מסויים נשארנו מעטים. גם עליית הנוער וגם הקיבוצים ראו לנכון לאחד קבוצות מאלה שנשארו כי חלק, ברגע שרוב ההורים הגיעו, הילדים הצטרפו להורים וחלק נשאר. ואז אנחנו, חלק מהחלק שנשאר בעין חרוד, הפרידו מבחינת גילאים. אפילו אם היו שני אחים צעירים, שאחד מהם היה צעיר מאוד, העבירו אותו לחברה אחרת, וחלק עברנו, העבירו אותנו לאפיקים.

ש: זאת אומרת העבירו את הילדים לקבוצות נוער לא-הומוגניות, לא יוצאי סוריה או

ת: לא, לא. יוצאי דמשק. העיקר שיהיו יוצאי סוריה. אחר כך צירפו אלינו אחרים אבל בעיקר יוצאי סוריה.

ש: זאת אומרת בכל קיבוץ הקפידו שהקבוצה תישאר הומוגנית מבחינת

ת: ברובה, כן.

ש: למה? מה היתה המחשבה?

ת: מבחינה חברתית.

ש: שיהיה להם יותר נוח, יותר נעים?

ת: כן.

ש: היו דברים מיוחדים שהנערים, הקבוצות מסוריה, היו צריכים לקבל או אופי טיפול שונה?
 ת: לא. אותו הדבר. איחדו. אחר כך קיבלנו נוער אחר באפיקים. ב-48' וב-49' קיבלנו כבר תוספות מעליה אחרת.

ש: מתי נעשה המעבר הזה מעין חרוד?

ת: ב-46' העבירו אותנו לאפיקים.

ש: כולכם?

ת: כל מי שנשאר. מי שלא רצה ללכת להורים.

ש: בערך עשרה עברתם לאפיקים?

ת: עברנו לאפיקים. באפיקים המשכנו במסגרת של, בהתחלה במסגרת של לימודים של חמש שעות, אחר כך לימודים ושלוש שעות עבודה עד הסוף.

ש: מה זאת אומרת עד הסוף? עד סוף תקופת הלימודים?

ת: עד סוף תקופת חברת הנוער. עד שהגענו לבגרות, גיל 17, 18.

ש: ומחברת הנוער?

ת: זהו. אחר כך באפיקים היתה לנו אפשרות או להישאר באפיקים או באו אלינו בכל מיני הצעות וגם הצעות מתל קציר שהיתה צעירה, חדשה לגמרי. אז אנחנו החלטנו ברוב דעות ללכת לתל קציר.

ש: מי זה אנחנו?

ת: חברת הנוער שלנו באפיקים.

ש: המקורית?

ת: כן. בחברת הנוער, ב-48' למשל היו חסרות לנו בנות, צירפו אלינו שש בנות מעולות בולגריה. אחר כך ב-49' צירפו אלינו ילדים של עלית הנוער של יהודי הארץ. הם חולקו במושבים וצירפו אותם. יש פה משפחה אחת שהיא מהמוסד.

ש: תעשה לי סדר קטן. יש הבדל בין קבוצת עליית נוער, יש הבדל בין קבוצת נוער או איך קראת לזה?
 ת: אין הבדל.

ש: הקבוצה שהתחנכה במסגרת עליית הנוער היא קבוצה אחת, אבל ברגע שמגיעים לגיל מסויים

ת: לא, לא. אנחנו קלטנו, במסגרת עליית הנוער אנחנו גמרנו את עליית הנוער ועברנו או לצבא או לזה, הגענו כבר לגיל, זה גיל שיש בגרות. זה התחיל מ-17 עד 19.

ש: אז מה היה איתכם?

ת: אמרתי לך, באו אלינו בכל מיני הצעות. הצעה אחת היתה להישאר באפיקים. באה הצעה מקיבוץ אפיקים שאנחנו נישאר באפיקים כמועמדים לחברות.

ש: כל אחד באופן נפרד?

ת: כקבוצה. לא אמרו לאחד... כקבוצה. באו הצעות מקיבוצים שונים. היתה הצעה, בזמנו היה קיים קיבוץ שקראו לו עין זיתים ליד צפת. היתה הצעה להצטרף לקיבוץ בבית שאן, אבוקה. היתה הצעה להצטרף לקיבוץ תל קציר שאז קראו לו הצופים ז'. אנחנו בשם תל קציר זכינו במאבק רק אחרי שש שנים, ב-55', כשבן-גוריון הכיר לנו. ועדת השמות לא רצתה לקרוא לתל קציר אלא בית קציר,

או קציר. הם טענו שתל זה מקום עם חורבות ואי אפשר להחריב את הקציר. אז בן-גוריון כתב אחר-כך מכתב שאם אפשר לקרוא לתל-אביב תל-אביב, אפשר גם לקרוא תל קציר...

ש: אתם קיבלתם הצעות. מה זאת אומרת קיבלתם? מי בא אליכם ...

ת: היו מוסדות התנועה, מוסדות הקיבוץ המאוחד. המדריך אמר – אתם גומרים. אז ועדת ההכשרות או תקרא לזה ועדת ההשלמות שלחה נציגים. אם עין זיתים ואבוקה היו בבעיה, אמרו להם – הנה חברת הנוער שולחת לסייע, תבואו להציע להם. ... מה הולך. עד היום אני חושב ...

ש: הכל דרך המוסדות העליוניים של ... התנועה?

ת: התנועה ... בקיבוצים שילכו לפנות אליהם. אנחנו החלטנו לבוא לתל קציר. זה [הסיפור של] תל קציר.

ש: לפני זה יש לי עוד כמה שאלות השלמה ... אל"ף, סיפרת לי שהרבה מאוד הורים באו ולקחו את הילדים שלהם. למה זה קרה? לא היה נעים לילדים?

ת: באופן טבעי. אלה שיכלו [מבין ההורים] רצו לקחת את הילדים. חלק גם לעזור

ש: בכלכלת המשפחה.

ת: כן, לעבוד ולכלכל את המשפחה. חלק כנראה רצו להיות עם ההורים.

ש: אבל היו גם מקרים שלא מצאו את עצמם במשק, לא התאים להם מכל מיני סיבות?

ת: היו מקרים של אנשים עם בעיות. כמו שבכל

ש: כן, מה היה אופי הבעיות בעיקר לפי מה שאתה זוכר?

ת: אישיות. לא היה משהו, לא יכול להצביע [על עניין] ספציפי. קח אותי למשל. אני למשל בשלב מסוים הלכתי להורים. הייתי חודש וחצי, ראיתי שלא טוב.

ש: בשכונת התקווה?

ת: כן. ראיתי שלא טוב לי, לא טוב להורים בשבילי. אחרי שהייתי תקופה מסוימת ב... לא יכולתי להסתגל. היה קושי כלכלי נוראי. באמת היה. לא היו אז כל העזרות. לא ביטוח לאומי, לא שום סיפורים. ההורים גרו שמונה נפשות בחדר של ארבע על ארבע.

ש: מתי זה היה? מתי עשית את המעבר הזה?

ת: מתי הייתי אצל ההורים שלי? זה היה ב-49, '50, משהו כזה. לחודש או משהו כזה. ראיתי שזה לא זה וחזרתי.

ש: אוקיי. אז אתם החלטתם, אני מבין שזה היה בהצבעה או בתהליך

ת: כן, ברור.

ש: אתה יכול לספר?

ת: כתוב ביומן הכל.

ש: כן, הבנתי, אבל אני רוצה לשמוע את זה ממך.

ת: כן, הייתה כל פעם הצבעה. היו כל מיני שבאו להשפיע.

ש: מבחוץ באו להשפיע עליכם?

ת: כן.

ש: ואתם קיימתם כל פעם הצבעה? ברגע שהנציג ...

ת: לא הצבענו. ... על כל ההצעות והחלטנו על תל קציר.

ש: עברתם כולם לתל קציר?

ת: כן.

ש: כמה הייתם?

ת: היינו 20 ומשהו.

ש: סורים?

ת: לא רק סורים. זה כלל כבר מחברת הנוער. חלק מהבנות שכלל היו מבולגריה. לא רק סורים. הרוב היו סורים.

ש: כמה הייתם מתוך

ת: אני מעריך 15.

ש: אני מבין שבתל קציר היה כבר משהו, נכון?

ת: לא היה קיבוץ.

ש: מה כן היה?

ת: תל קציר בכלל עלתה לקרקע לא מוכנה. מה זאת אומרת לא מוכנה? ההכשרה ... את תל קציר בכלל לא קיבלה הכשרה. זה היה צופים שגייסו אותם בשביעיות. חלק מהצופים האלה גייסו אותם בשביעיות.

ש: בעיר?

ת: בעיר. ואז הם היו בנח"ל. חלק הלך להשלים את הלימודים שלו וחלק היו מפוזרים בשני ישובים – ברמת דוד ובדגניה א'.

ש: שם הם קיבלו את ההכשרה שלהם?

ת: הכשרה של הנח"ל. ברגע שהסורים פינו פה את המקום, את תל קציר, בהסכם שביתת הנשק, באותו יום שהסורים פינו רצו לאכלס את המקום הזה כי המקום הזה, היישובים סבלו ממנו עד הסוף. מפה הפגיו את כל עמק הירדן.

ש: כשהסורים ישבו פה?

ת: כן. הם ישבו פה דרך אגב גם אחרי. הם פינו את המקום רק בהסכם שביתת הנשק. זה לא שאנחנו כבשנו בחזרה.

ש: ביולי '49?

ת: זה לא היה ביולי, זה היה באוקטובר, נובמבר.

ש: אוקטובר, נובמבר '49? אה, הם ... פינו כאן.

ת: באותו יום שפינו, למחרת העלו את ... היו צריכים לעלות פה ואז אמרו – ניקח את הצופים האלה. כאשר מראש לא היה צריך להיות פה קיבוץ נוסף בעמק הירדן מפני שהתכנית היתה שאלה שיושבים בקיבוץ מעגן שהיה קיבוץ מ-44, וישבו [קודם] בחצר כנרת, היו אמורים להיות הישוב שישב בגבול. ש: במזרח הכנרת.

ת: במזרח הכנרת. התכנית היתה בכלל לשבת בגבעת ההתיישבות ... זו גבעה שצופה על הכביש שהולך לאל-חמה. שם היה צריך להיות הישוב שלהם. פה לא היה צריך להיות ישוב. כשפנו אליהם הם באו

בטענות שיש להם עכשיו ילדים ומשפחות והם לא יכולים. אז החליטו להעלות את צופים ז' האלה שמראש החליטו שזה יהיה ישוב לבינתיים, לא ישוב קבע. עובדה שלא היו להם אדמות, לא היו מים. ש: לא היו להם אמצעי יצור.

ת: לא היו כמעט אמצעי יצור. רק כעבור שנתיים וחצי, שלוש הוחלט ואז נתנו להם אמצעים. ש: נתנו לכם.

ת: כן, נתנו לנו אמצעים. אנשים פה לא קיבלו בכלל הכשרה. גם לא מבחינה חברתית. אני מדבר חברתית זה חינוך להתיישבות בקיבוץ או דברים כאלה. לא קיבלו מחוץ לגרעינים ... או מחוץ לפעולות הצופים שהיו בחיפה, תל-אביב וירושלים.

ש: נדמה לי שקבוצת הנוער משפייה ג', חלקה פוזר וחלקה הגיע מחצרים אליכם, נכון?

ת: לא. היתה בחצרים קבוצה סורית. רובם עזבו דרך אגב, עזבו מזמן. הם היו בפלמ"ח ועזבו.

ש: ואליכם מאותה קבוצה משפייה לא הגיע אף אחד?

ת: לא. לתל קציר? לא. היו מבוגרים.

ש: מבוגרים יחסית.

ת: מבוגרים מאיתנו. אנחנו עוד לא היינו חיילים, הם היו כבר בפלמ"ח. בכלל לא ...

ש: אם כן, מאותה קבוצה שנקראת שפייה ג' לא הגיע אליכם אף אחד לתל קציר?

ת: לא. בטח שלא. בנות דודה שלי האלה היו באותה קבוצה והן גם לא הגיעו לחצרים. הן היו באפיקים בהכשרה של הפלמ"ח ועזבו אחר כך.

ש: חזרו אל העיר?

ת: כן.

ש: אוקיי. אז אתם עולים הנה לתל קציר ומתחילים לחיות.

ת: מכל החברה האלה נשארו אני ועוד אחד.

ש: מתוך הקבוצה המייסדת הראשונה של תל קציר, מה היה שיעורו של הגרעין שלכם? "שיבולת", נכון? ת: כן, שיבולת.

ש: זהו. שכחת לציין את השם. גרעין שיבולת זה היה. שיבולת נקראתם עוד באפיקים?

ת: בטח. רק באפיקים. מה היה משקלנו? יותר בענין האידיאולוגי-קיבוצי.

ש: כלומר אתם הגעתם מוכנים רעיונית.

ת: כן.

ש: אני יותר התכוונתי מבחינת המספר.

ת: מבחינת המספר היה פה, לא היתה פה עבודה בכלל. אנחנו עבדנו עבודת חוץ רובנו.

ש: אני מדבר על הקבוצה הראשונה של המתישבים בתל קציר. קבוצת שיבולת היתה חצי מכל ...

ת: מה פתאום. אנחנו היינו רבע, קצת יותר מרבע.

ש: כמה היו כולם?

ת: כשאנחנו הגענו עדיין היינו רשומים בתל קציר 110, אבל תוך חודשיים היינו 50.

ש: למה היתה עזיבה גדולה? בגלל המצב?

ת: לא היה בסיס אידיאולוגי, לא היה בסיס כלכלי. ההורים לחצו ללכת ללמוד. אל תשכח, הצופים בזמנו נחשבו כאליתה, החבר'ה שיש להם.

ש: העשירים.

ת: ההורים רצו שילכו ללמוד. נושא הלימודים לחץ מאוד.

ש: אז אחרי שהצטמצמתם ונשארתם כחמישים, בכל זאת קבוצת שיבולת נשארה כרבע?

ת: כן, בערך. גם מאיתנו הצטמצם.

ש: בוא נדבר על הצמצום הזה של קבוצת שיבולת. מה היו הסיבות?

ת: הרבה סיבות.

ש: הרי אמרת לי שהייתם עקרונית מוכנים. שהייתם באפיקים, רעיונית הכל בסדר.

ת: רעיונית, יפה. אבל באו החיים היומיומיים ופה היו חיים קשים, זה לא פשוט. גרו חמישה ... בחדר של

שלוש על שלוש. מים לא היו פה שנתיים. חשמל לא היה פה ... מצד שני, עם כל הבעיות היו בעיות של

... הורים. פה לא יכלו לתת ... חלק עזבו בגלל זה. חלק די גדול. וחלק התאכזבו קשות. חשבו שהם

באים להקים קיבוץ וראו שהם קטנים בעסק הזה. כי בכל זאת מבחינה, אז החבר'ה האלה שהיו פה היו

הרבה יותר

ש: משכילים?

ת: הרבה יותר פתוחים ודברים כאלה. לא רק משכילים אלא גם

ש: אנשי העולם הגדול?

ת: ... היו הרבה יותר מהבחינה הזאת של, איך לקרוא לעצמנו?

ש: הייתם יותר פשוטים.

ת: גם פשוטים וגם אנחנו חשבנו שאם יש מחסן ב' אז זה מחסן ב' ובקיבוץ ככה זה צריך להיות ולא כפי

שהם. רצינו לחיות באידיאולוגיה כאשר אנחנו היום יודעים שהאידיאולוגיה היא לא בדיוק ככה. גם בזמן

הקיבוץ מתחילתו זה לא היה בדיוק ככה.

ש: כמה נשארתם בסופו של דבר?

ת: עם כל זה אנחנו נשארו פה מהחברה שלנו ארבעה. מהצופים ז' אף אחד. מבחינת הוותק, מבחינת

מספר הנשארים, אנחנו היינו הכי הרבה.

ש: אז נשארתם ארבעה. מי הם היו? אתה, יעקב כהן

ת: אני ויעקב. ונפתלי וציפורה [שניהם] לא מדמשק.

ש: הם היו מהקבוצה הנספחת? מהבולגרים?

ת: לא. הם היו מהנוער בארץ. נפתלי הוא תימני ואשתו היתה פרסיה שבאו מהעיר. קלטו אותם דרך עלית

הנוער.

ש: במהלך החיים בקיבוץ ניסיתם לקבל עוד חברים ...

ת: אם ניסינו להביא להנה אנשים שעזבו?

ש: סורים.

ת: אני ניסיתי. ניסיתי לגייס את בנות דודתי שהיו בגניגרא. כאילו להקים איזה ישוב של סורים.

ש: זה בדיוק מה שרצייתי [לשאול].

ת: גם אז זה היה, איך אומרים ... השכל ירד ... היה איזה מושב של יוצאי ...

ש: מושב? אתה מתכוון לניצני-עוז?

ת: ניצני-עוז.

ש: מה אתה יכול לספר עליו?

ת: אני לא יכול לספר. אני בקושי הכרתי את החבר'ה.

ש: איך אתה יודע שהוקם המושב?

ת: אני הכרתי את החבר'ה שם קצת, אבל לא הייתי בתוך, אני לא יודע ... מנחם אולי מכיר, הכיר את זה. אני לא.

ש: אתה יכול לאמת לי את הענין הזה שהמושב הזה ניצני עוז, זאת אומרת זה אחד

ת: אלה חבר'ה שהתחנכו במושבים כמו אלה שאמרתי לך שעלו ארצה ונקלטו במושבים. לא שהם באו מהעיר למושב.

ש: הם הגיעו ישר מסוריה?

ת: הם הגיעו מדמשק לאותה הקבוצה. במקום ללכת לקיבוצים, חילקו אותם למושבים. הם התלכדו והקימו את ניצני עוז ... תנועת המושבים.

ש: דרך אגב, אולי אתה יותר בענינים, זה היה המושב היחידי שהתיישב כהאחוזות?

ת: את זה אני לא מכיר, את כל הסיפור של ניצני עוז. אני רק יודע שהם התארגנו לדבר הזה וזה הכל. לא פנו אלינו אפילו שאנחנו נצטרף אליהם או משהו כזה. לא היתה פניה כזאת מצידם אלינו.

ש: לקבוצה הסורית שישבה באפיקים?

ת: כן. אחר כך בעמק הירדן היו די הרבה סורים.

ש: בעמק הירדן אתה מתכוון מפוזרים

ת: ביישובים. באשדות [יעקב] היתה קבוצה מהגרעין של מנחם לוזיה, ואחרי זה קליטה.

ש: אתה מדבר על בעבור גמליאל?

ת: בעבור והיו שם עוד. חלאק. היו עוד משפחות. אחר כך היה בדגניה א'. טוב, על דגניה אתה יודע. אני יודע שבדגניה ב' אפילו יש קצת. ... התפזרו בכל הארץ.

ש: כן.

ת: בסך הכל לפי דעתי העדה כעדה נקלטה בארץ בלי ... בתנאים קשים. באמת בתנאים קשים. כמו התימנים בוא נאמר, לא פחות. הם נקלטו לפי דעתי, היתה קליטה חיובית מאוד מכל הבחינות.

ש: למה אתה חושב שהם הצליחו בקליטה או לא היו בעיות שאנחנו שמענו עליהן כמו לגבי עדות אחרות? מה הסיבה?

ת: אני חושב ש, אתה יודע מה, הלא מה אומרים לנו האלה מעיראק – אני בחוץ לארץ הייתי מליונר ... במרכאות.

ש: או לא במרכאות.

ת: יהדות דמשק ידעו שהם אף פעם לא עשירים.

ש: מלכתחילה הדרישות שלהם מהחיים היו יותר פשוטות.

ת: כן. אלה אנשים שרק פה בארץ מי שעבד התקדם לעומת ...

ש: זו הסיבה העיקרית?

ת: לפי דעתי אחת הסיבות העיקריות.

ש: יש עוד?

ת: בוודאי. תשמע, אהבת הארץ לא נולדה בזמן שעלו לארץ. זה נולד, אמרתי לך, מ-43' עם הפעולה של החבר'ה האלה מהחלוץ. יש את הסיפור של ברכה חבס על [יהודה] בורלא ... כל הסיפורים שלו. כל הדברים האלה. הוא עבד על העדה שהיתה ציונית ברובה. ... רואים את עצמם חלק מארץ ישראל. אתה יודע שיהדות דמשק שונה מיהדות חלב, מפני שיהדות דמשק לא מדברת לדינו. המוצא של יהדות חלב הוא מגורשי ספרד. המוצא של יהדות דמשק זה עוד מבית ראשון. מבית ראשון זה המשיך ונוסדה מושבה של יהודי דמשק.

ש: אז זאת הסיבה השניה, רוח ציונית?

ת: הם נקלטו טוב. גם היום, אלה שבאו אחרי זה, ניקח את, באה אלי משפחה מהאחיות האלה שסיפרתי לך. הם נשארו בדמשק עד '65, '66, '67. שני אחים היו בארץ שבאו יחד איתי בעליה, הם היו בגניגה. אחר כך הם עבדו בש"ב ובמוסד. שתי האחיות היו פה. ההורים עם עוד ששה אחים היו בדמשק. הם עלו ב-66' כאשר שני האחים הגדולים התחילו ללמוד בדמשק, אחד מזרחנות ואחד היסטוריה.

ש: באוניברסיטה?

ת: באוניברסיטה בדמשק. באו ארצה, תיכף נכנסו ללימודים. עוד אחות אחת נכנסה ללמוד, התקבלה ללימודים ועבדה בש"ב. עד היום היא עובדת שם. היא לימדה ערבית ובעיקר דיבור שונה בכל הזה ש: את העגה.

ת: העגה, כן. התמחתה בזה. נקלטה והתחתנה ועם ילדים ... סבתא. כולם נקלטו בלי כל סל קליטה. קיבלו סך הכל, המשפחה קיבלה בזמנו שיכון בקטמונים בירושלים, ההורים. לא היה פה כל ... לא יודע. עובדה שהם נקלטו. כולם נקלטו אחד אחד. אחד עובד באוניברסיטת ירושלים במזרחנות. כולם נקלטו. אתה לא תבדיל ביניהם היום לעומת הזה. גם הנישואים התוך-עדתיים הצליחו מאוד.

ש: אתה מדבר יותר על הקיבוצים השונים?

ת: לא רק בקיבוצים. אני מדבר על ...

ש: גם בעיר, כן.

ת: לא התחתנו עם ספרדים או, כל האלה ... מתחתנים עם אשכנזים ... לא היתה ההפרדה הזאת.

ש: לא היתה מודעות לקיומה של ההפרדה.

ת: כן. הטמיעה היתה מהירה. גם אלה שבאו עכשיו. אני רואה את אלה שבאו עכשיו, גם נקלטו.

ש: איך אתה יודע?

ת: אני יודע. אני ראיתי ... שהגיעו. הגיעו לפני ארבע שנים ... האחרונה האחרונה. הם גם לא שאפו מי יודע מה מעל ומעבר. מצאו עבודה, התלבשו על עבודה והיטיבו את מצבם. אבל לא בכל, כאילו אם הם

לא היו משיגים את זה הם לא היו רואים בזה ירידת ערך או שלא מעריכים אותם או דברים כאלה. באמת כל העדה נקלטה בארץ לפי דעתי מצוין.

ש: אתה יודע כמה יש מיוצאי סוריה בארץ? סורים ולבנונים אפילו.

ת: אני חושב בסביבות 40 אלף.

ש: בין 40 ל-50 אלף.

ת: זאת היתה הקהילה.

ש: איך אתה מודע לסדר גודל היהודים מסוריה?

ת: אני קורא.

ש: כאן אני רוצה לעבור לתחום אחר של שמירת המסורת או המורשת. אני מבין שאתה התחתנת ויש לך ילדים וגם נכדים אני מתאר לעצמי.

ת: גם נכדים.

ש: לכל אלה, לילדים האלה ... אתה הכנסת את הענין של התרבות או המסורת? זה היה חשוב לך בכלל?

ת: קודם כל נתחיל במטבח.

ש: התחלה יפה.

ת: זה חלק מהמסורת. עד שאני התחתנתי יודעים שאל אמא שלי זכרונה לברכה באים לאכול אוכל.

ש: אתה שמרת על קשרים עם המשפחה?

ת: ברור. אחים, אחיות, דודים. בייחוד אצלנו. אני אמרתי שאם אני אכנס את כל המשפחה, רק קרבה ראשונה, דודים, דודות, בני-דודות וילדיהם

ש: שבט חנונו?

ת: לא חנונו. שבט מצד אמא שלי.

ש: אה, יותר מכיוון האמא?

ת: כן.

ש: וזה שבט?

ת: אינדיבו-כהן. היו 11 דודים ודודות. לכל אחד בממוצע ששה, שבעה ילדים. הילדים האלה התחתנו. בממוצע לכולם יש בערך ארבעה, חמישה, ילדים. אז תעשה חשבון.

ש: הקשר נשמר באמת? באילו מסגרות?

ת: חתונות, שמחות, אָבל לדאבוננו, דברים כאלה. נשמר הקשר.

ש: הם באים הנה גם?

ת: כן. האחים שלי, דודים, או בני-דודים שאני קרוב אליהם באים. דודים כבר לא. נשאר לי מכל ה-11 האלה ארבעה בחיים ... יצחק חסון.

ש: יצחק חסון הוא פרופסור למזרחנות באוניברסיטה?

ת: הוא מאוניברסיטת ירושלים. הוא היה צריך לקבל את זה בחיפה אבל אשתו לא רצתה לעבור לחיפה אז

...

ש: אז אתה אומר שנשמרים הקשרים. מסורת המטבח אני מבין נשמרת.

ת: נשמרת. אני מבשל להם. אני למדתי מאמא שלי ז"ל את רוב המטעמים האלה.

ש: אבל היה כאן מטבח ...

ת: בבית, בבית.

ש: אה, בבית כל אחד באופן חפשי.

ת: בבית. קובה וממולאים. עושה להם כל מיני דברים שלומדים מאמא. אני אוהב את זה.

ש: בתחום השפה למשל. הקפדת, רצית שהם ...?

ת: אני יודע שבת אחת שלי למדה ערבית. אני בעצמי שכחתי ... ממשי. בייחוד כי אני לא, אל תשכח

שבדמשק לא למדנו ערבית. למדנו הכל בצרפתית. כמו שהיה ארבע שעות לעברית ותורה, היה אותו דבר

ארבע שעות בערבית. בבית דיברו מין אנדרוגינוס – קצת צרפתית, קצת ערבית

ש: קצת עברית.

ת: עברית לא. אז גם השפה, מי שחי בבית מכיר טוב. אני נפגש עם ... אני לא, הם לא יודעים שאני יוצא

[סוריה] אז אני מסדר אותם. הם מתחילים לדבר על ידי על היאהודים ועל הזקן וזה. היתה יוצאת להם

איזו קללה בערבית. אין משהו, בשפה בטח שלא.

ש: אתה לא המשכת, לא ניסית אפילו להחדיר בהם את השפה הערבית הסורית?

ת: לא. לא לדבר ערבית ולא לדבר, לא היה לי, אני בעצמי קצת נפגש עם חבר'ה שמדברים בנגינה

הדמשקאית. מהעגה הסורית יש כל מיני. החלבים מדברים אחרת.

ש: עגה אחרת, כן.

ת: עגה אחרת. הסורים מדברים בנגינה – "שו לאכ".

ש: משהו ארוך כזה.

ת: ארוך. אני לא זוכר את זה כי אני לא דיברתי כמעט. גם כשהייתי בא הביתה הייתי מדבר עם ההורים

בעברית. עד סוף החיים של ההורים, של אמא שלה [מדבר על אשתו], היא דיברה גרמנית. הם היו בארץ

45, 50 שנה. האמא לא קלטה את השפה והמשיכה לדבר גרמנית אם כי היא היתה באולפנים פי עשרה

משאנחנו למדנו באוניברסיטה. היא לא ידעה ... את השפה ... הבת שלי תפסה מצוין את ... זה לא היה,

הייתי בא הביתה מדבר עם ההורים עברית. גם השפה בבית היתה עברית.

ש: גם בין ההורים עצמם?

ת: גם בין ההורים עצמם וגם עם הילדים.

ש: בנושא הקליטה של יהודי סוריה עסקת? מאותן שנים אחרי שהתאקלמת והיית בתל קציר ואחר כך

ת: אני הייתי מרכז ועדת קליטה באיחוד הקבוצות והקיבוצים. לא היו לי דוקא מיהדות סוריה. קלטתי מכל

הבא ליד.

ש: אמרת אבל קודם שניסית, היה לך איזה ניסיון עם יהודים מסוריה כאן דוקא.

ת: היתה לנו פה קליטה אחת שהוא היה עם שם המשפחה שלי אבל לא היה קרוב שלי. היה אומלל מאוד.

הוא גם היה חנונו, אבל לא הסתכלתי על זה מההיבט הזה.

ש: הוא במקרה הגיע הנה כעולה חדש?

ת: לא. במסגרת העבודה שלי באיחוד הוא בא לבקש הצעות קליטה. לא חשוב שנכשלונו עם זה, עד היום אנחנו ... , הקיבוץ. אבל לא היה לזה שום קשר למוצא העדתי, ואפילו לא לזה שיש לו את שם המשפחה של אבא שלי.

ש: ובשנים מאוחרות יותר? שנות השבעים והשמונים? העליה האחרונה למשל ... שנות התשעים?

ת: לא. לא ניסינו. הם באו. תשמע, העליה הזאת לא רצתה ללכת לקיבוץ.

ש: אתה מדבר על העליה האחרונה?

ת: גם האחרונה וגם לפנייה. היו כמה גלי עליה. בשנות הששים היה גל עליה אחד שהבריחו אותם דרך לבנון ... בתורכיה. אחר כך בא גל עליה שני שהיה בשנות השבעים בזמן שאסד נתן אישור למאה בחורות לצאת לחפש חתנים בניו-יורק. דרך אגב, חלק גדול מהן חזרו להורים. לא יכלו להסתגל לחיים שם. עכשיו העליה האחרונה. אגב, כולם בלי יוצא מהכלל, ... את ההגינות ואת היחס האוהד של אסד לעדה היהודית. הוא לא נתן להם לעבוד במשרד הביטחון, אבל הוא נתן להם אפשרות ללמוד באוניברסיטה, נתן להם אפשרות לעסוק בהרבה תחומים. רפואה, כלכלה, פיזיקה. הוא לא נתן להם לעבוד כמו שאנחנו עובדים, אבל בסך הכל היו להם מוסדות חינוך שלהם. אחר כך הם קיבלו די הרבה סיוע מהעדה בניו-יורק. יש בניו-יורק עדה גדולה שהם עזבו, והם היו בקשר. אותו דבר במקסיקו. הרבה מהיהודים היגרו בשנות השלושים בזמן המשבר לדרום אמריקה ולארצות הברית.

ש: לגבי הקרובים שלך בארץ, איפה הם מרוכזים? איפה יש לך קרובים?

ת: בכל המקומות.

ש: זאת אומרת?

ת: יש לי בתל-אביב, יש לי בחיפה, בירושלים, באר שבע. הרבה היו בהתחלה קודם בתל-אביב, היום התפזרו.

ש: בבאר שבע יש ...

ת: לא. יש לי שני בני דודים שגרים ליד באר שבע.

ש: בלי שום קשר להצטרפות לקהילה ...

ת: אני לא מאמין שבכלל יש לדמשקאים איזושהיא התחברות, להתכנס ביחד.

ש: אתה חושב שלא?

ת: אני חושב שלא.

ש: למה כולם בשנות הארבעים הגיעו למשל לנווה שאנן ול[שכונת] התקווה?

ת: מפני ששם היתה האפשרות היחידה לשכור דירות בזול.

ש: אתה לא חושב מפני שהיה שם גרעין שעליו יכלו להסתמך?

ת: לא. בפירוש. למה ההורים שלי הגיעו לתקווה? כי היה חדר אצל הקרוב שנתן לו את זה בזול בגלל שהוא קרוב והוא גר שם.

ש: זה לא מפני שלמשל היה בית כנסת שכל ...

ת: אחר כך הקימו את בית הכנסת. בשכונת התקווה הקימו את בית הכנסת אחרי שהתיישבו הרבה יהודים שם. עד היום הוא קיים שם בשכונת התקווה.

ש: אתה יודע מה השם שלו?

ת: לא זוכר. זה לא רחוק מההורים שלי. באותו רחוב, ארבעה בתים מההורים שלי. לא זוכר את שמו. בית הכנסת, הרב מדמשק ... הוא לא חי. הבן שלו עכשיו הוא המחליף שלו.

ש: אתה מדבר על ראש פנה 3 בתל-אביב, ליד התחנה המרכזית?

ת: לא. שכונת התקווה ממש. רחוב קלמן, בתחילת הרחוב, מרחוב אצ"ל, בפנים קצת, שם היה בית הכנסת. לא בנווה שאנן.

ש: אתה לא חושב שהיתה נטייה טבעית ליהודי סוריה שבאו ארצה לבוא ולהתחבר אל הגרעין הקיים?

ת: לא היה גרעין קיים. איפה היה גרעין קיים?

ש: בשנות השלושים, הארבעים?

ת: איפה היה גרעין קיים בשנות השלושים?

ש: במרכז תל-אביב ... נווה שאנן התחנה המרכזית.

ת: איפה היה גרעין? היו בחיפה, היו בתל-אביב, היו בטבריה קצת.

ש: איזו קהילה היתה בטבריה? קודם דיברנו על טבריה, אמרת שיש לך שם דודה.

ת: אחר כך, בשנות הארבעים שעלתה העליה הזאת, התיישבו חלק בטבריה.

ש: בשנות הארבעים התיישבו בטבריה? כמה?

ת: בשנת '44, '45, בזמן שאני הייתי, התיישבו חלק קטן בטבריה.

ש: כמה משפחות היו שם?

ת: אולי עשר, שתיים עשרה.

ש: עד היום הם שם? אתה לא יודע. מדוע התיישבו בטבריה? יש לך מושג?

ת: תראה, מצד הדודה שלי באו אחר כך עוד שתי בנות דודות והתיישבו בטבריה. התחתנו עם טבריינים.

הם היו קרובים לחלק מהמשפחות. הבת של החכם ניסים, זה שהיה הרב של דמשק, שנפטר ... שחיתן אותו זה היה ...

ש: אתה מדבר על הרב אינדיבו?

ת: כן. היו לו שתי בנות נשואות בטבריה והם היו קרובים. הלא כולם קרובים אחד לשני. אתה יודע איך

זה. כולם. אני אמצא שההוא קרוב, למה, מפני שהוא התחתן עם ההיא.

ש: אז בכל זאת, הנה אתה רואה, התופעה הזאת חוזרת. איפה שיש קרובים ...

ת: כן, אבל לא. יש בזה [משהו] אבל לא בדיוק. אני לא יודע להסביר את זה אבל. לא גרו קרובים אחד

עם השני, אתה מבין? לא הרגשתי

ש: שזו הסיבה.

ת: לא.

ש: אמרתי לי שנראה לך שהסיבה היא כלכלית יותר.

ת: כן.

ש: היום אתה מקיים קשרים עם כל המשפחות, עם בני הדודים? את זה אמרת לי.

ת: ברובם, כן.

ש: בתקופה שבה אתה ילד ואתה פה ... כשאתה כבר באפיקים

ת: ... עין חרוד. פה הייתי כבר בוגר.

ש: 17, 18.

ת: כן. הייתי בן 17, 18.

ש: מתי יסדו כאן את תל קציר?

ת: נובמבר '49.

ש: אתה הרגשת בשלב מסויים תחושה של זרות קצת?

ת: לא. אף פעם לא. בפירוש ...

ש: אף אחד לא ניסה לומר לך – טוב, אתה עולה חדש

ת: אני כבר הייתי עולה חדש. בשנות החמישים כבר הייתי עולה חדש ...

ש: לא, אני מדבר על התקופה שאתה מגיע.

ת: אמרתי לך. דיברנו על זה. באמת ההתנהגות של הילדים שהם החומר הכי קשה, בדרך כלל ביחסים,

בהתאכזרות בוא נאמר, היה יוצא מן הכלל בעין חרוד. כל הזמן שבאו עוד ילדים מסוריה שנחשבו

אנאלפבתים, אני יודע מה, קיבלו אותנו יפה מאוד. אירחו אותנו אצל המשפחות שלהם וישנו איתם, למדנו

איתם, אכלנו איתם יחד בחדר האוכל. אתה לא יכול להגיד, זה לא נעשה רק בכוח, זה לא ... רצון. אני לא

הרגשתי אף פעם איזו שהיא דחייה מצד מישהו. אני התנהגתי לפעמים לא בסדר, אבל בסך הכל אתה

יכול להגיד שבאמת, תשמע, אל תשכח שהקיבוצים באותם זמנים לא ליקקו דבש. הם חיו בתנאים קשים

מאוד. אם הם קיבלו כמה גרושים בשביל כמה ... זה היה באמת כמה גרושים. רק בשביל הדברים הכי

קטנים. עיקר העול נפל עליהם כי בכל זאת זה לקלוט 1,500 ילדים במשך שבוע ימים. אני אף פעם לא

הרגשתי זרות או בוא נאמר

ש: יחס לא נעים מצד הילדים, הנוער.

ת: ... היום צועק אדון דרעי על המזרחנים. הכל ... לא מעניין. אני אומר לך, בשום פנים לא. להיפך. גם

כשהיינו באפיקים שזה היה ישוב פי כמה יותר גדול, לא הרגשנו איזו שהיא עוינות. הרגשת רק אהבה.

ממש אהבה לקלוט. זה משהו לא רגיל. אתה צריך להבין גם מה שהיה בזמנו בישוב בשנות הארבעים

והחמישים. כל הישוב היה מגוייס לכל הנושא. אני זוכר שעזבנו את אפיקים במלחמת השחרור. נאלצנו

לפנות את המקום ב-15 למאי. כשהסורים כבר כבשו את צמח והתקרבו לדגניה פינו את הנשים והילדים.

אנחנו אז נחשבנו כילדים. זה היה בלילה, הגענו לקרית חיים. משפחות קלטו את האנשים. כל כך יפה

והכל. אני לא אומר שהיום אין דבר כזה, אבל היתה איזו מין התגייסות כללית. באמת לא הרגשת ... או

לבטל אותך או משהו כזה.

ש: מנחם לוזיה מאפיקים לא ניסה לגייס אותך לטובת העניין הזה בעליות של שנות השמונים ולאחר מכן

גם התשעים?

ת: לא. אני אגיד לך, אני אף פעם לא, לא התעסקתי עם זה. לא היה מה לעשות בשנות השמונים. אל"ף,

אני הייתי רחוק מכל הסיפור הזה. אני יודע שהיה איזה ועד-עדה שעד היום עובד בתל-אביב, מחלקים

מלגות, כל מיני עבודות ... הבת שלי ...

ש: הבת שלך ... ?

ת: כן. בשביל איזה מאתיים שקל היא היתה צריכה להתחייב ... אני יודע שבשנות החמישים היו כמה חבר'ה שם שגם דיברו, גם ... וכל זה. אני לא הייתי אף פעם מזרחני-דמשקאי. הייתי פולני, אני יודע מה. אחרים ניסו לגייס אותם.

ש: ממה שאני מבין ממך, וזו אחת השאלות האחרונות שלי, אני יודע שהעובדה שהדמשקאים דיברו סורית מאוד עזרה להם להתקבל לכוחות הביטחון באופן כללי.

ת: ... בני דודה שלי למשל, כל המשפחה ללא יוצא מן הכלל, כל המשפחה, לא רק אלה שזה כבר עבר בירושה לילדים שלהם. למה? אל"ף הם יודעים שפות. בני דודה שלי באמת קולטים שפות. הם היו בגניגר. כבר משם גייסו אותם לש"ב. בן דודה שלי, אחד מהם, פעם אחת ראיתי אותו בטלוויזיה שסיפר איך הם עקבו אחרי ישראל בר ואת כל הסיפור הזה. פתאום אני רואה ש: איפה הם נמצאים.

ת: אני יודע שהבן, הם אחר כך היו בשליחויות ולמדו באוניברסיטה. הם עבדו עד הסוף בש"ב ואחר כך גם במילואים. אחרי זה האחים שלהם הגיעו ארצה והם גם כן עבדו ואחר כך הילדים שלהם גם עבדו.

ש: השאלה שלי יותר כללית. האם היתה לך תחושה שהעובדה שיוצאי סוריה יודעים ערבית סורית במקור נוצלה לצרכים

ת: את זה אני לא

ש: אתה לא מודע לזה. בסדר.

ת: אני לא היתי מודע לזה. אני יודע שבמשפחה שלי היו הרבה. עד היום דרך אגב. עד היום הם עובדים. כל אלה שבאו מסוריה ... גייסו אותם. בן דודה שלי למשל שלמד מזרחנות, גייסו אותו לנושא הזה של קול ישראל בזמנו, לתת כל מיני תכניות בערבית.

ש: מי זה היה?

ת: יצחק חסון. זה שאמרתי לך שהוא גמר, היה צריך לקבל [ללמד] מזרחנות בחיפה אבל הוא נשאר בירושלים.

ש: משהו לסכם שהיית רוצה לומר ככה בכמה משפטים.

ת: לפי דעתי הקליטה בסך הכל של יהודי דמשק, אני לא רוצה להגיד ... כי אני לא ... אבל גם אחרים שהם קרובים שלי, היתה לפי דעתי טובה מאוד, בלי שום הרגשת קיפוח. בלי שום רגשי נחיתות. לא כמו שהיום אנחנו עושים מהאלה כאילו לא מטפלים ולא טיפלו. אני חושב שהם נקלטו בכל הגופים. החל מהעבודה הכי פשוטה ועד האקדמיה הכי גבוהה. לא ... תפקידים גם, מבחינת תפקידים הייתי אומר שהם התחלקו כמו שכל האוכלוסיה התחלקה. לא הגיעו אולי [משרת] שר, אבל קרוב לשר הגיעו. ולא מרגישים איזה שהוא קיפוח עדתי. אני גם לא חושב שהם קרובים לש"ס. אלה הותיקים אני מדבר.

ש: לעומת זאת נדמה לי שבעליה החדשה יש יותר, לפי ההיכרות שלך?

ת: לא. גם העליה החדשה, כל העליה החדשה הם גם כן כבר נהיו חצי גויים. כבר גם כן עזבו את המסורת. הם לא שומרי שבת, נוסעים בשבת, אין להם בעיה כבר. הם מסורתיים אולי בבית והכל, אבל לא יותר מזה. מה זה העליה החדשה? כמה באו? מאתיים, שלוש מאות, אלף? כמה נשארו בשתי העדות האלה?

חלק הלכו לארצות הברית, חלק למקסיקו וחלק הגיעו ארצה. הלא כולם שהיגרו בהתחלה נסעו לארצות הברית. בארצות הברית היו איזה חצי שנה, ראו שהם לא מסתדרים. בנק ספרא עשה מבצע, נתן לכל אחד מהם שעלה 17,000 דולר, עלו ארצה, קיבלו פה חלק סל קליטה, ביקשו כל אחד דירה ...

ש: זה מענין אותי המבצע הזה שאמרת עכשיו. אתה אומר שספרא המיליונר ממוצא סורי נתן לכל אחד שעלה ארצה 17,000 דולר?

ת: ככה אני שמעתי. כן.

ש: מאיפה שמעת את זה?

ת: שמעתי את זה ממישהו. מבני דודים שמדברים על זה. להגיד ישירות? אנחנו ככה מספרים.

ש: הוא לא נתן את זה אישית לכל משפחה. הוא נתן את זה אולי למוסדות ...

ת: לא, לא. הוא נתן את זה אישית.

ש: לכל משפחה 17,000 דולר?

ת: כן.

ש: חידשת לי עכשיו משהו. אולי לא דיברו על זה.

ת: אולי.

ש: וזה לא היה כלול במסגרת הלוואה?

ת: אל תשאל אותי. אני אומר לך, זה סיפור. לאמת אותו בדיוק אני לא יודע. זה מה ששמעתי. איך ומה, איך עשו ואיך זה, אני לא יודע.

ש: הבנתי. אבל זה העיקרון?

ת: כן. הם הגיעו ארצה, בני דודה שלי, עובדים כגזרנים. עבדו בזה בחוץ לארץ, עובדים כגזרנים בקונפקציה. אתה יודע כמה הולך היום שוק הקונפקציה בארץ, מעט מאוד. אז הם בכל זאת לא בוכים ולא מתלוננים ומסתדרים עם מה שיש.

ש: באופן כללי אפשר לומר שזו קליטה נוחה.

ת: כן. הם גם קליטה נוחה וגם קלטו אני חושב. הם עזרו בכל הקליטה שהיתה משנות החמישים והלאה, עליה גדולה.

ש: הם עזרו לעצמם.

ת: כמו כל ישוב.

ש: גם לאחרים אתה מתכוון.

ת: כן. כמו כל ישוב. כמו אותם התימנים שעלו בשנות השלושים והארבעים, הם עזרו בקליטת שאר הגורמים האחרים בשנות החמישים, גם שלהם וגם של אחרים. הישוב הותיק התימני קלט גם את העדה שלהם וגם את האלה.

ש: הבנתי. שאלה אחרונה – הבנתי ממך שלעניות דעתך, אתה חושב שהסורים לא הזדקקו כל כך לשירותים ולעזרה המוסדית, נכון?

ת: לא אמרתי שהם לא נעזרו. הם נעזרו.

ש: אבל?

ת: הם נעזרו אבל בוא נאמר, מי לא נעזר בארץ? אפילו בשנות הארבעים. אבל לא, הם נעזרו באותם התנאים שהיו אז בזמנו בארץ. לא דרשו מעבר לזה. בשנות הארבעים אתה לא קיבלת בית. קיבלת נניח מיטה, פתיליה, עוד איזה עשר לירות א"י וזהו.

ש: זה מה שההורים שלך קיבלו?

ת: נדמה לי שכן. זהו. אחר כך היה טיפול רגיל. אם ההורים שלי היו בבעיות, הם אף פעם לא נזקקו לעזרה סוציאלית, אבל היו. אם זה בבית ספר, אם זה שיכניסו להם את הילד למעון, אתה מבין? דברים בשנות הארבעים שלא היו להם, אז קלטו את אחותי בבית תינוקות בלי תשלום. כל זה זה ... עזרה. כל זה עזרה קהילתית רגילה.

ש: הם יותר עזרו לעצמם להיקלט.

ת: כן. הם לא חיכו שיגישו להם על מגש. להורים שלי היו עד הסוף תנאים קשים אבל הם לא חשבו שמישהו אחר צריך לתת להם.

ש: בתקופה הראשונה כשההורים שלך הגיעו הנה, היתה לך אפשרות בכלל לבקש עזרה עבור ההורים?

ת: ממי?

ש: מהמשק שהיית בו.

ת: אני הייתי סך הכל בעצמי נזקק, אז למה אני אבקש עזרה?

ש: זאת אומרת האפשרות הזאת בכלל לא היתה קיימת?

ת: אני בעצמי נזקק, אני בעצמי טופלתי, אז ממי אני אבקש עזרה? אני הייתי נער. אפילו את קיומי לא החזקתי. מה, עבדתי שעתים ... כיסה בקושי את ארוחת הבוקר. זה היה יותר עבודה לשם חינוך מאשר תועלת.

ש: אני שואל את הנקודה הזאת כי למשל אצל איני בדגניה, איני הוא לא, הם הגיעו וקיבלו אותם למשק.

ת: הם הגיעו מאוחר. הם הגיעו בשנות הששים ומשהו.

ש: 56!

ת: חלק ב-56. איני כבר היה בצבא. איני כבר היה חבר משק. הוא לא היה

ש: כן, כאן זה שונה, אצלך זה שונה לחלוטין.

ת: תבין, הוא הגיע והוא כבר היה בן, הוא כבר נקלט בקיבוץ. הוא כבר היה חבר משק. הם היו מעוניינים בו. גם אחותו היתה בקיבוץ אל תשכח. עד היום אחותו של איני בקיבוץ.

ש: אתה מדבר על עבאדי יצחק?

ת: כן. יש לו אחות, שפרה. שפרה או

ש: רחל אני חושב.

ת: יכול להיות. אני לא זוכר. לא מזמן בעלה נפטר. אז ההורים באו לדגניה וקלטו אותם כמו שקלטו אז את כל ההורים. קלטו הרבה הורים לילדים שהגיעו לקיבוצים.

ש: של סורים. אתה מכיר עוד מקרה של קבוצה של הורים?

ת: של הורים של סורים שבאו? לא. לא מכיר. איני היה עם מעמד בקיבוץ, לא סתם. משה דיין בא לגייס אותו באסיפה הכללית. שלחו אותו לשנתיים לברזאני. משה דיין בא לקיבוץ לבקש ולא רצו לאשר את זה.

הוא ביקש מהאסיפה הכללית שיתנו לאיני לצאת. איני היה מרכז משק. הוא עבד כל הזמן בחקלאות. רק בעשר, חמש-עשרה שנים האחרונות הוא התעסק בחינוך, אחרי שלמד מזרחנות. אבל לפני זה עשה הרבה הרבה. אומרים שהרוויח את הלחם הזה בכבוד.

ש: יפה מאוד. בכל אופן אני מאוד מודה לך. עזרת לי וחידשת לי די הרבה דברים שמבחינת תל קציר היו חדשים בשבילי, ותודה רבה.

ת: אין בעד מה.